Autor Guste Santini
Ponedjeljak, 17 Svibanj 2004 20:56

Hrvatska obratnica predstavlja analizu i dijagnozu hrvatskog gospodarstva od osamdesetih godina do 2003. godine. Autor, temeljem analize i dijagnoze, daje i scenarij izlaska iz dugogodišnje krize hrvatskog gospodarstva. Rad je recenziran od strane ponajboljih hrvatskih ekonomista i analitičara akademika Adolfa Dragičevića, akademika Ive Perišina i akademika Vladimira Stipetića.

Opseg rada ima tristo stranica. Radu je pridodan popis relevantne literature koji će biti od velike pomoći svakom budućem istraživaću. Kvantitativni aspekt argumentacije dat je u devedeset i sedam tablica. Na kraju je rada pridodano devet tablica i četrdeset grafikona kao dodatna autorova argumentacija s ciljem mogućeg kritičkog prosuđivanja autorovih zaključaka od strane čitatelja,. Zanimljivi način prezentacije čini rad stimulirajućim, što je svakako za pohvalu.

Rad je podijeljen na šest međusobno isprepletenih djelova. Autorova sistematizacija je konzistentna i omogućuje sagledavanje temeljnih vektorskih odnosa i njihovo međusobno djelovanje. Logička struktura rada omogućuje autoru da «dozira» nove varijeble i time stimulira čitaoca na vlastite objekcije, potičući ga tako na dodatno testiranje autorovih hipoteza.

Ovaj prikaz nema ambiciju da prezentira sve, pa čak ni većinu, autorovih stavova. To preporučam čitaocu i svojim prikazom ne bih ih anticipirao. Ipak potrebno je osim faktografskih djelova ukazati i na, po mome mišljenju, relevantne stavove kako bi njihovim komentarom, a temeljem autorovog rada, «izazvao» neslaganja ili dodatnu argumentaciju. Naime, rad je svojom širokom koncepcijom «pokrio» ekonomsku politiku od 1990. godine do 2003. godine. Neki djelovi su iscrpno argumentirani i razrađeni; neki pak, slobodno rečeno, u naznakama kako bi autor dobio potreban analitički okvir. Pretenzija na cjeovitost daje dodatnu vrijednost radu u smislu Hegela - «Istina je cjelina».

Pođimo redom.

Osnovna namjera autoru je bila da se na osnovu analize povijesnih i aktualnih zbivanja u hrvatskom gospodarstvu, ocijeni stanje hrvatskoga gospodarstva, odrede uzroci negativnih tendencija, te sagledaju mogući pravci daljega razvitka. Brojke doista ne ohrabruju. U ocjeni dosadašnjih kretanja kao varijable od temeljenoga značenja (ispravno) uzeti su prozivodnja i zaposlenost, a u ocjeni makroekonomske politike njezina usmjerenost i doprinos krajnjim ciljevima kao što su rast proizvodnje, zaposlenosti i životnog standarda, a ne (što vlast ističe) tečaj kune ili stopa inflacije, jer su takve varijable važne samo u mjeri u kojoj utječu na temeljne varijable. Temeljem analize autor je naznačio i moguće pravce razvoja hrvatskoga gospodarstva, čime ne prezentira svoje viđenje strategije, već otvara prostor i, gotovo bi mogao reći, inicira svojom analizom raspravu oko ključnih pitanja daljega razvitka Hrvatske. Autor, svjestan opasnosti determinizma, relativizira svoj prijedlog. U zaključku je autor precizna i tvrdi, s čim se i osobno slažem, da su nakon gotovo četvrt stoljeća stagnacije i krize hrvatskoga gospodarstva, potrebne radikalne promjene. Međutom, kako je ekonomska politika rijetko kada i rijetko gdje koherentan odgovor na uočene probleme; ekonomska poltiika više predstavlja

rezultat kompromisa između različitih skupina koje ne samo da imaju različite interese, već i različite percepcije stvarnosti, autor smatra da ne treba očekivati ni brze niti radikalne promjene. Autorova analiza pokazuje da su razdoblja kriza i stagnacija više pravilo nego izuzetak u povijesti Hrvatske. Tako u proteklih petsto godina, ističe autor, Hrvatska ima samo dva razdoblja, moglo bi se reći epizode, u kojima je sustizala razvijene zemlje. Prvo razdoblje je od 1870-1913. kada se bruto društveni proizvod po stanovniku povećao 2,3 puta i razdoblje od 1950-1980. kada je uvećan za četiri puta. Brojni su faktori koji su odredili uspješnost - od razdoblja mira, pa do industrijske u prvom i znanstveno-tehnološke revolucije u drugom, ali mu se ključnom čini opredijeljenost političke elite za razvoj i njezina sposobnost da definira interese hrvatskoga gospodarstva i snaga da se za njih izbori (sic!). Autor konstatira da Hrvatska danas, nažalost, još uvijek nema jasno definirane ciljeve (ili bar ne nacionalno prihvatljive – opaska G.S.), a kamoli strategiju i politiku za njihovo ostvarenje, pa nam se stalno nešto događa i zatiče nas nespremne, umjesto da pokušamo, u mjeri u kojoj je to moguće, utjecati na događaje. Naravno, nikad nije sve crno kako možda sada izgleda, ističe autor, niti ima situacije iz koje nema izlaza, ali je isto tako činjenica da smo puno vremena nepotrebno i nepovratno izgubili. Prostor za izlaz je svakim danom sve uži.

Autor posebnu pažnju posvećuje rastu inozemnog duga. Analiza pokazuje da je hrvatsko gospodarstvo u ekonomskoj krizi koja se protekle 22 godine neprekidno, ponekad skokovito produbljavala. Dubinu krize plastično oslikava podacima iz područja poljoprivredne proizvodnje. Nadalje argumentira: broj prosječno godišnje novoizgrađenih stanova u sedamdesetima iznosio je više od 30 tisuća, u osamdesetim 27, u devedesetima je pao na nešto iznad 11 tisuća. Ovakva kretanja utjecala su na značajno smanjenje udjela građevinarstva u društvenom prozivodu. Primjerice, količina prevezene robe željeznicom u devedesetima je bila više od četiri puta manja nego krajem sedamdesetih, dok je u cestovnom prometu bila oko četiri puta manja. Turizam je uz vidljiv oporavak nakon 1995., u pretprošloj godini zabilježio tek 66 posto noćenja iz 1988. godine – s 20 posto manje soba i 13 posto manje postelja. Kriza je dijelom naslijeđena iz bivše Jugoslavije, bitno je pogoršana ratnim razaranjima i procesom pretvorbe i privatizacije, ali je na njezino prerastanje u duboku krizu, ne samo gospodarsku nego socijalnu i moralnu, presudno utjecala državna ekonomska politika zadnjih desetak godina. Od 1994. do danas legalizirana je prorecesijska ekonomska politika, što je uz pogoršanu razinu stabilizacije dovelo do destrukcije hrvatskoga gospodarstva neslućenih razmjera i do dubokih strukturnih poremećaja u svim segmentima nacionalne ekonomije. Pravi razlog je nekritičko prihvaćanje neoliberalnog modela, iz kojeg prozilazi da će privatizacija riješiti sve probleme, jer je privatni kapital efikasniji, što na svoj način govori da nismo primjereno sagledali svekolike probleme i sačinili cost-benefit analizu. Događeno vodi Hrvatsku ponovno u krivom pravcu kako nam je potreban strani kapital, koji će preuzeti ulogu akceleratora razvoja. Iz nekritičkog prihvaćanja tog modela proizlazi da nam ne treba ni strategija, ni ciljevi, sve će se riješiti spontano, kroz gospodarske tokove.

Vjerujem da je moguća nacionalna ekonomija, naravno u reduciranom obliku njezina izvornog značenja, i obrana nacionalnih interesa. Slovenije je profilirala nacionalno gospodarstvo i postala dio razvijenog svijeta. Slovenci su očito znali što hoće i shodno tomu su postigli značajne rezultate. Nije dovoljno reći da smo u posljednjih desetak godina ostvarili tako loše rezultate zbog problema naslijeđa i tranzicije. Slično je i s tvrdnjom da su za sve krivi rat i ratna

razaranja. Osnovni su uzroci negativnih tendencija kronološki gledano, ističe autor, naslijeđe bivšega sustava, smjena menadžera, rat i ratna razaranja, činjenica da Hrvatska nije imala formirano nacioanlno gospodarstvo, proces pretvorbe i privatizacije, sanacija bankarskog sustava, makroekonomska politika, mirovinska reforma..... Glavni je uzrok po autoru ipak makroekonomska politika koja igra ključnu ulogu u tome hoće li se kapital rabiti produktivno, za povećanje proizvodnje i zaposlenosti ili za ostale oblike potrošnje.

Jedini način na koji Hrvatska može dugoročno riješiti pitanje proračunskog, vanjskotrgovinskog i platnog deficita i njihovih izvedenica – javnog i ukupnog inozermnog duga – jest rast bruto društvenog prozivoda, zasnovan na rastu proizvodnje, zaposlenosti i izvoza. Pretpostavke za to radikalne i koordinirane promjene ukupne makroekonomske politike, odnosno redefiniranje njihovih ciljeva. To je ujedno i jedini put kojim se možemo približiti strukturi javnih prihoda i rashoda, kriterijima i stupnju razvijenosti Europske unije.

Tečajna, fiskalna i montarna politika su utjecale na to da je industrija gubila na značenju, a ostale djelatnosti su popunjavale tako stvorenu prazninu, posebice trgovina. Naime, u situaicji nekonkurentnosti domaće proizvodnje na inozemnom, ali sve više i na domaćem tržištu, jedini sektor koji je mogao u početnom razdoblju plaćati kamate, ugraditi troškove poslovanja u cijene na domaćem tržištu i pri tome čak ostvariti profit, bila je trgovina zasnovana na uvozu. No, kako i trgovina tu robu mora nekome prodati, a kupaca je sve manje i sve su nelikvidniji, dolazi do nesuklađenosti robnih i kupovnih fondova, te prijenosa nelikvidnosti s ukupnoga gospodarstva na sektor trgovine i potom na bakarski sustav. Problemi strukturne i financijske neravnoteže dugoročno će opterećivati hrvatsko gospodarstvo. Pri tome autor ukazuje na procese deindustrijalizacije, dezinvestiranja, akumuliranja gubitaka i povećanja nelikvidnosti, kao i problem zapošljavanja i visoke inozemne zaduženosti - ističe autor. Kratko rečeno ekonomska se je politika svodila na financijsku a ne realnu sferu što je u rastućoj divergenciji realnih i financijskih tijekova moralo imati pogubne posljedice po hrvatsko gospodarstvo.

Ispravno dijagnosticirajući stanje i razloge njegovom nastajanju Gordan Družić daje naznake kako tražiti ilaz iz krize. No, autor napominje, prije svega moramo shvatiti neke činjenice. Prvo, da smo mala zemlja i bez ikakvog utjecaja u svjetskim procesima. Preostaje nam da se ili izoliramo ili da se pridružimo. Samo nije svejedno na kojim ćemo se osnovama pridružiti svjetskih procesima. Moramo znati što hoćemo, definirati svoj interes. Drugo, do razvoja nigdje nije došlo spontano, već uvijek uz pripomoć države, počevši od Japana, Južne Koreje, Irske, danas Kine. Dakle, trebala je svjesna akcija države. U studiji Svjetske banke, ističe autor, ukazuje se da je razvoj pod utjecajem države doživio krah, ali je isto tako nemoguće zamisliti održivi razvoj bez efikasne države. Kod nas treba mijenjati čitav niz čimbenika. Prvenstveno treba mijenjati makroekonomsku politiku, ne zbog toga što bi to ona preko noći riješila probleme hrvatskog gospodarstva, već zbog toga da bi stvorila osnovu za njihovo postupno rješavanje. Zatim je tu odnos prema kapitalu, strategiji razvoja, koja bi mogla ići u više smjerova.

Analizirajući rad postavlja nam se cijeli niz pitanja od kojih navodim samo tri:
1. Zašto su među hrvatskim ekonomistima podijeljena mišljenja o tomu ima li Hrvatska ili nema strategiju razvoja ?
2. Zašto inozemna izravna ulaganja nisu oslonac hrvatske razvojne politike ?

3. Kako je moguće u uvjetima internacionalizacije financijskog sustava ostvariti razvoj realnog sektora?

Navedena pitanja pokazuju svu kompleksnost problema što je autor svojom argumentacijom uspješno dokazao. Čitalac će naći cijeli niz objekcija koje sasvim precizno odgovaraju na gore navedena pitanja. Jasno da će svaki čitalac imati i svoje dileme što je dodatna kavaliteta ovog vrlo opsežnog rada.

Ipak potrebno je komentirati jedan od stavova autora. Radi se o ocjeni učinkovistosti inozemnih izravnih ulaganja. Gordan Družić je postavljajući to pitanje učinio snažan korak naprijed u analizi događenog. Njegova analiza ovog problema je dodatno obogaćivanje problema tranzicije u bivšim socijalističkim zemljama. Družićeva analiza ovog problema spada u red najsvijetlijih tradicija ekonomske analize. Ovo složeno pitanje autor kompleksno analizira, posebno s motrišta ekonomske politike, i ispravno zaključuje da nije moguće temeljiti razvoj na inozemnim izravnim ulaganjima. Naime, radi se o matrici tehničkih koeficijenata koju inozemna ulaganja definiraju sukladno svojim potrebama pa nema, prema tome, dokaza da će inozemne izravne investicije dinamizirati privredni razvoj. Ono što je moguće od izravnih inozemnih ulaganja očekivati je povećanje ovisnosti o uvozu. Eksplicirajući odgovor na ovo pitanje Gordan Družić je dao značajan doprinos hrvatskoj ekonomskoj misli što ga svrstava u, na žalost, mali broj inovatora iz područja ekonomske politike.

Na kraju, uz nadu da će se rad Gordana Družića primjereno valorizirati, želim istaknuti relevantnu vrijednost ovog rada i za naše susjede koji su s nama baštinili samoupravni sustav. Naime, kako meni dostupni, analitički materijali pojedinih država pokazuju istočne zemlje od Hrvatske u mnogome slijede ekonomsku politiku Hrvatske što sugerira poznatu maksimu velikog mislioca: «De te fabula narratur» ili gospodo natavite li tako dogodit će vam se hrvatski slučaj.